

ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการบวชลูกแก้วของกุกลา อำเภอเข็ญใน
จังหวัดอุบลราชธานี

An Analytical Study on Buad Lookkaew Tradition of Kula Ethnic
in Khueang Nai Distric, Ubon Ratchathani Province

พระประภาส กตทีโป, พระครูปลัดสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,

พระครูวาปีจันทคุณ, พระนัฐวุฒิ ศรีจันทร์

Phra Phrapas Kathathipo, Phrakrupralad Sommai Attasitto,

Phrakhru Vapeechantakhun, Phra Natthawut Srichan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Mahachulalongkronrajavidyalaya University, Roi-Et Buddhist College

E-mail: 068345812682@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าประเพณีการบวชลูกแก้วของกุกลา อำเภอเข็ญใน จังหวัดอุบลราชธานีการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของกุกลา 2) เพื่อศึกษาขั้นตอนหรือกระบวนการบวชลูกแก้วของกุกลา อำเภอเข็ญใน จังหวัดอุบลราชธานี และ 3) เพื่อวิเคราะห์ประเพณีการบวชลูกแก้วของกุกลา อำเภอเข็ญใน จังหวัดอุบลราชธานี โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกภาคสนาม จากกลุ่มเป้าหมายแบ่งเป็น 3 กลุ่ม (1) พระสงฆ์ 5 รูป (2) ผู้นำกุกลา 5 คน (3) ชาวกุกลาอำเภอเข็ญใน 5 คน รวมทั้งสิ้น 15 รูป/คน กลุ่มเป้าหมายได้มาโดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง

ผลการวิจัยพบว่า

แนวคิดเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของกุกลา อำเภอเข็ญใน จังหวัดอุบลราชธานี โดยหลักสำคัญ ๆ ยึดมั่นในหลักศรัทธา จาคะ กตัญญู อปายมุข การพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

ขั้นตอนการบวชลูกแก้วของกุกลา พบว่า การบวชลูกแก้ว จะมี 3 วัน 3 ขั้นตอน คือ ในวันแรก คือ วันแห่ลูกแก้วรอบหมู่บ้าน วันที่ 2 เรียกว่า วันรับแขก จะมีขบวนแห่คล้ายวันแรก แต่ในวันที่ 2 ขบวนจะแห่ เพื่อถวายพระพุทธ และเครื่องจตุปัจจัยถวาย

พระสงฆ์ วันสุดท้ายคือ วันบวช เป็นการเปลี่ยนผ้ากาสาวพัตรสีเหลืองแล้วก็สามเณรอย่างสมบูรณ์

ส่วนการวิเคราะห์ประเพณีการบวชลูกแก้วของกุ่มลา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การบวชลูกแก้ว เป็นประเพณีความเชื่อของชาวลำทะเมนชัยที่เชื่อว่า ถ้าใครได้จัดงานบวชสามเณรและได้อุปสมบทพระภิกษุจะได้านิสงส์มากล้นและหากได้มีโอกาสมาร่วมงานบวชลูกแก้วแล้วจะได้กุศลใหญ่หลวงโดยเฉพาะผู้ที่เจ้าภาพลูกแก้ว หรือผู้ที่เป็นอุปฐากให้ลูกแก้วได้เข้าบวช ก่อนการบวชลูกแก้วนั้นจะมีการแต่งกายอย่างงดงามเปรียบเสมือนเทวดาตัวน้อย ๆ แห่ไปรอบเมือง ตามถนนหนทางต่าง ๆ ซึ่งขบวนแห่ก็จะประกอบไปด้วยเสียงดนตรีอันแสดงถึงความสนุกสนานรื่นเริงจากเครื่องดนตรีของไทยใหญ่ ได้แก่ มอชิง ฉาบ และกลองมอชิง

คำสำคัญ: ประเพณี, การบวช, ลูกแก้ว

Abstract

The thesis entitled “An Analytical Study on Buad Lookkaew Tradition of Kula Ethnic in Khueang Nai District, Ubon Ratchathani Province” consisted of the following objectives: 1) to study the life principles according to the Buddhist teachings of Kula ethnic; 2) to study the procedure or process of Buad Lookkaew tradition of Kula ethnic in Khueang Nai district, Ubon Ratchathani province; and 3) to conduct an analytical study on Buad Lookkaew tradition of Kula ethnic in Khueang Nai district, Ubon Ratchathani province. The study was conducted by means of documentary research and field study. The target group was acquired through a purposive sampling and divided into three consisting of 1) 5 monks, 2) 5 leaders of Kula ethnic, and 3) 5 persons of Kula ethnic in Khueang Nai district, in a total of 15 persons.

The research result finds that:

1. From studying the life principles according to the Buddhist teachings of Kula ethnic in Khueang Nai district, Ubon Ratchathani province, the significant principles found are as follows: *saddhā* (faith), *cāga* (liberality),

kataññutā (gratitude), apāyamukha (cause of ruin), self-reliance, and sufficiency economy, etc.

2. From studying the procedure or process of Buad Lookkaew tradition of Kula ethnic, it was found that the ceremony starts from the procession of the young boys, who dress up beautifully with precious decorations as if a little deva (gods), being carried around the village. The procession is lively and the fast-moving music is played by a band with the Tai musical instruments, namely, Mong Soeng (a set of gongs), cymbals, and Glong Mong Soeng (drums).

3. From an analytical study on Buad Lookkaew tradition of Kula ethnic in Khueang Nai district, Ubon Ratchathani province, it was found that the ceremony usually lasts 3 days: the first day is called “Aow Sang Long” in which the boys will be carried around the village; the second day is called “Wan Rub Kaek” (receiving guests) in which the boys will be carried like on the first day but there are also other ceremonies such as the procession of monastic items to offer to the monks; and the last day is called “Wan Buad” (ordination day) which will start from the taking the boys to the temple, they will change their clothes from a beautiful decorated Sang Long to the yellow robes of monks and novices.

Keywords: Tradition, Ordination, Lookkaew

1. บทนำ

เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 กุลาเป็นชื่อที่เรียกพวกพ่อค้าชาวไทยใหญ่ที่มีสัญชาติพม่าในขณะนั้น (ในภาษาพม่า กุลา มาจากคำว่า กาลา (kala) ซึ่งแปลว่า คนต่างถิ่น) (ขวัญฤทัย ชื่นมาลัย, แหล่งข้อมูล: <http://www.isan.clubs.chula.ac.th/webboard/?22> สิงหาคม 2562) ในพงศาวดารภาคที่ 4 เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกุลาว่า “นายกองตองสู” หรือ “ตองสู” หรือ “ต๋องสู” เอกสารที่บันทึกเรื่องราวของชาวกุลาที่พบในปี พ.ศ. 2381 (รัชกาลที่ 3) ชื่อความบันทึกว่า...“พวกกุลาหรือต๋องสูที่เดินทางค้าขายในภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ ตาก สวรรคโลก และกำแพงเพชร...” (บุญจิตต์ ชูทรงเดช, แหล่งข้อมูล:

<http://www.isan.clubs.chula.ac.th>. 22 สิงหาคม 2562) ส่วนในภาคอีสานนั้น มีปรากฏเอกสารเก่าที่สุดในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่บันทึกเรื่องราวของชาวกุลลาในภาคอีสานคือ บันทึกเรื่องราวขัดแย้งระหว่างต้องสู้กับเจ้าเมืองร้อยเอ็ด สุวรรณภูมิ และขอนแก่น กรณีโค ประมาณ 600 ตัว ที่ต้องสู้ในเมืองเหล่านี้บันทึกมีว่า...“ต้องสู้ได้ซื้อโคในร้อยเอ็ด 66 ตัว ในสุวรรณภูมิ 178 ตัว และในขอนแก่น 333 ตัว แล้วเจ้าเมืองเหล่านี้ก็ยึดโคทั้งหมดไว้ พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระบรมราชโองการให้เจ้าเมืองเหล่านี้ชดใช้ราคาโคแก่ชาวต้องสู้ ซึ่งขณะนั้นรออยู่ที่กรุงเทพฯ โดยให้ขายโคคืนแก่เจ้าของเดิม หรือขายให้ใครก็ได้เพื่อนำเงินมาชดใช้ให้ต้องสู้ แต่เจ้าเมืองเหล่านี้ก็ดำเนินการช้ามาก ทางกรุงเทพฯ จึงต้องจ่ายเงินค่าโคให้ต้องสู้ไปก่อน 2,763.5 บาท แล้วสั่งให้เจ้าเมืองใช้เงินคืนให้ทางกรุงเทพฯ โดยไม่ชักช้า เจ้าหน้าที่กรุงเทพฯ เองก็สงสัยอยู่ว่าพม่า-อังกฤษ (ขณะนั้นพม่าตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษแล้ว) มีความในใจอะไรซ่อนอยู่เบื้องหลังการค้าของต้องสู้ และสั่งให้เจ้าเมืองในภาคอีสานมิให้ขายโคกระบือแก่ชาวต่างชาติ เหตุการณ์ในภาคเหนือและภาคอีสานครั้งนั้น ก่อให้เกิดความยุ่งยากเกี่ยวกับการค้าในระยะแรก ๆ มาก โดยเฉพาะเกี่ยวกับสัตว์ พาหนะ ได้ถดถอยลง จนกระทั่งถูกเจ้าหน้าที่ทางไทยห้ามค้าในที่สุด ส่วนพวกต้องสู้ที่เป็นพ่อค้าในภาคเหนือ บางทีก็ถูกเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจับพลอยฟ้าพลอยฝนไปด้วยเหตุการณ์ในร้อยเอ็ด สุวรรณภูมิ และขอนแก่น.(บุญจิตต์ ชูทรงเดช, แหล่งข้อมูล: <http://www.isan.clubs.chula.ac.th>. 22 สิงหาคม 2562.)

ชาวตองสู หรือต้องสู้ส่วนใหญ่จะมาจากเมืองมะละแหม่ง สถานที่ซึ่งกุลลาหรือต้องสูมีแผนการเดินทางเพื่อการค้าขายสิ่งของทั่วไป คือหัวเมืองในลาวฝ่ายเหนือ (มณฑลลาวพวนหรืออุดร) หรือนครราชสีมา ตาก เชียงใหม่ แพร่ ลำปาง ลำพูน น่าน ซึ่งเดินทางไปบ่อย และบริเวณที่ไม่บ่อยนัก คือ สวรรคโลก นครสวรรค์ ลพบุรี หล่มสัก เป็นต้น กลุ่มที่ เดินทางไปทางนครราชสีมา สินค้าที่ตองสูต้องการซื้อโดยทั่วไปที่นครราชสีมา และลาวฝ่ายเหนือ คือ ช้าง งาช้าง เขาสัตว์ ไหม โค กระบือ เสื้อผ้า กลอง เครื่องเงินและเครื่องประดับอื่น ๆ พวกเขาสนใจไม่ซุงด้วยเหมือนกัน ซึ่งเป็น ผลผลิตในเชียงใหม่ แพร่ ลำปาง ลำพูน และน่าน สินค้าที่นำไปขายเป็นพิเศษก็คือปิ่นและผ้าไหม กุลลาหรือตองสูจะเดินทางเป็นหมู่ถึง 48 คน พ่อค้ากุลลาหรือตองสูเหล่านี้มีปืนและดาบเป็นอาวุธ

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกุลลาบางคนแต่งงานกับผู้หญิงลาวในพื้นที่ เช่น ที่หมู่บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้ อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี และที่หมู่บ้านในอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร คนลาวพื้นถิ่นเห็นว่า คนกุลลาปฏิบัติตัวดีเป็นที่ยอมรับนับถือของคนลาว

จากที่ได้สัมภาษณ์ชาวบ้านในหมู่บ้าน พวกเขาเล่าว่า ชาวภูลาคือคนดีและร่ารวย มีทั้งเงินมีทั้งทองทุกอย่าง อีกทั้งยังเป็นคนขยันขันแข็ง ไม่ทิ้งขว้างลูกเมียและครอบครัว คนภูลาบางคนได้ทำการเพาะปลูกในที่ดินของพ่อแม่ของฝ่ายภรรยา แต่บางคนก็มีได้ทำเพียงแต่บ่นว่าดินที่นี้แข็งเกินไปไม่เหมาะจะปลูกอะไร ช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว คนภูลาเริ่มออกเดินทางโดยจะนำข้าวส่วนที่เหลือจากที่แบ่งไว้กินแล้ว น้ำตาลอ้อยและสิ่งละอันพันละน้อยอื่น ๆ ใส่หาบออกไปตระเวนขายยังท้องถิ่นอื่น นอกจากนี้ชาวภูลายังมีสุนิสัยการกินที่ผิดแผกไปจากคนลาว คือ กินผักที่ต้มแล้ว กินเนื้อหมูที่ปรุงสุกแล้วใส่น้ำมันงา สุกบู่หรือมันใบตอง เป็นต้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวพ่อแม่ของเขาก็เริ่มปลูกข้าวชาวภูลา (ประมาณปี พ.ศ. 2471) ปรากฏว่าครอบครัวเขาและหมู่บ้านลาวอื่น ๆ ก็นิยมกินข้าวชาวภูลาเป็นมือเย็น ขณะที่ยังคงกินข้าวเหนียวเป็นอาหารมื้อเช้าและกลางวัน ชาวภูลา คือ ข้าวอีกสายพันธุ์หนึ่งที่ไม่ใช่ข้าวเหนียว (U 007) ข้าวชนิดนี้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่คนลาวและตามหมู่บ้านลาวที่รู้จักกับคนภูลา การนับถือศาสนาในทัศนะของคนลาวในชุมชนดั้งเดิม คนภูลาเป็นคนแปลกหน้าที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาหรือเวทมนตร์คุณไสย พวกเขาเดินทางไปไหนต่อไหนได้โดยไม่ต้องพะวงกับพรมแดนของประเทศ คนลาวเห็นว่าเพราะคนพวกนี้มีวิชาปกป้องตนเองจึงสามารถทำเช่นนั้นได้เนื่องด้วยชาวภูลามีศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก พวกเขาได้สร้างวัด (วัดทุ่งสว่างอารมณ์) ขึ้นในหมู่บ้าน และได้บริจาคเงินจำนวนมากเพื่อบูรณะซ่อมแซมวัดภายในหมู่บ้าน อีกทั้งยังมอบคัมภีร์ที่มีอักษรจารึกทั้งภาษาไทยใหญ่ และภาษาพม่าให้แก่วัดอีกด้วย ภูลบุตรผู้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณร (ลูกแก้ว) ในพระพุทธศาสนา มาจากสกุลต่าง ๆ กัน ทั้งอุปนิสัยใจคอ มารยาท และความประพฤติย่อมไม่เหมือนกัน เมื่อเข้ามาบรรพชาอุปสมบทถือเพศเป็นสมณะแล้วต่างคนต่างประพฤติปฏิบัติขนบธรรมเนียมชอบใจเหมือนคลุ่หัดสัไม่ได้เพราะหมู่คณะที่ตั้งอยู่โดยไม่มีอะไรเป็นหลักย่อมไม่มั่นคง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553: 109)

ภูลามีแบบแผนการดำเนินชีวิตเป็นรูปธรรมชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มชน ดังนั้นการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มจึงมีระบบรูปแบบที่ชัดเจนย่อมเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะช่วยให้เกิดความสามัคคีและทำให้สมาชิกในกลุ่มมีแรงจูงใจที่จะทำการสร้างสรรค์ความเจริญงอกงามให้แก่สังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ให้มีความสันติสุข (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต, 2542: 186) เนื้อหากล่าวถึงสังคมแบบดั้งเดิมบุคคลจะมีความผูกพันกันโดยอาศัยสายสัมพันธ์หลายด้าน เช่น ด้านเชื้อชาติศาสนา ที่อยู่อาศัยและเครือญาติ สายสัมพันธ์เหล่านี้ในทางมานุษยวิทยาถือว่าเป็นโครงสร้างสังคมที่เป็นเครือข่าย สายใยผสานและยึดเหนี่ยวบรรดา

สมาชิกของสังคมไว้ด้วยกัน (งามพิศ สัตย์สงวน, 2543: 176)

จากการศึกษาข้อมูลในเบื้องต้นจะเห็นว่ากุลามีการดำเนินชีวิตเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ยังไม่มีการศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมประเพณีของกุลในปัจจุบันอย่างจริงจัง ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีในอีกมิติหนึ่ง คือ การบวชลูกแก้วของกุลตำบลก่อเอ้ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของกุล ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาขั้นตอนหรือกระบวนการบวชลูกแก้วของกุลตำบลก่อเอ้ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อวิเคราะห์ประเพณีการบวชลูกแก้วของกุลตำบลก่อเอ้ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนหรือกระบวนการบรรพชาอุปสมบทในทางพระพุทธศาสนา บริบทพื้นที่ของกุล และประเพณีการบวชลูกแก้วของกุล ตำบลก่อเอ้ จังหวัดอุบลราชธานี

3.2 ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ศึกษาโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตำราเชิงวิชาการ บทความ ตลอดจนแหล่งข้อมูลต่าง ๆ โดยแบ่ง การศึกษาเอกสารที่จะนำมาวิจัยออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช 2539
2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารอื่น ๆ

3.3 การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

การวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยได้ทำการการสัมภาษณ์ (Interview) มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย ผู้ศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 3 กลุ่ม จำแนกเป็น (1) พระสงฆ์ จำนวน 5 รูป (2) ผู้นำกลุ่ จำนวน 5 คน (3) ชาวกลุ่อำเภอเข็ญ จำนวน 5 คน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น จำนวน 15 รูป/คน กลุ่มเป้าหมายได้มาโดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของงานวิจัย

3.4 พื้นที่การศึกษา

ในด้านพื้นที่การศึกษา ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะกลุ่มเป้าหมายได้มาโดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง คือ พระสงฆ์และชาวกลุ่ตำบลก่อเอ้ อำเภอเข็ญใน จังหวัดอุบลราชธานี

3.5 ระยะเวลาทำการวิจัย

ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่ในครั้งนี ใช้ระยะเวลาในการดำเนินงาน 8 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2563 ถึงวันที่ 1 มีนาคม 22564

3.6 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย

ก่อนที่จะมีการศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัยดังนี้

- 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องที่ทำวิจัย การกำหนดประเด็นที่จะเก็บข้อมูลภาคสนาม
- 2) กำหนดโครงสร้างเนื้อหาให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์
- 3) การสร้างเครื่องมือวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับประเด็นและพื้นที่วิจัย
- 4) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นมาให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบโครงสร้างรูปแบบความตรงเชิงเนื้อหาและความถูกต้องของภาษาที่ใช้
- 5) นำเครื่องมือวิจัยมาปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

6) ทดลองใช้เครื่องมือวิจัยกับประชากรกลุ่มอื่นเพื่อประเมินคุณภาพและนำมาปรับปรุง

7) เตรียมเครื่องมือให้พร้อมในการเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยต่อไป

2. ขั้นตอนการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลภาคสนามมุ่งเน้นหาข้อมูลจากพื้นที่อำเภอเชิงใน โดยใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์ เกี่ยวกับประเด็นประวัติความเป็นมาของกุลา บริบทของพื้นที่ ความเชื่อ ความศรัทธาของกุลาที่มีต่อการบวชลูกแก้ว โดยมีขั้นตอนของการเก็บข้อมูลภาคสนามดังต่อไปนี้

- 1) การสำรวจบริบทพื้นที่วิจัย
- 2) การประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องล่วงหน้าเพื่อขอเก็บข้อมูลวิจัย
- 3) ออกหนังสือนัดกลุ่มเป้าหมายพร้อมกำหนดวันเวลาและการส่งประเด็นที่จะเก็บข้อมูล เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีเวลาเตรียมข้อมูล
- 4) เตรียมความพร้อมของเครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และอุปกรณ์ที่ช่วยในการเก็บข้อมูล เช่น สมุดจดบันทึก คอมพิวเตอร์ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เป็นต้น รวมทั้งการเตรียมผู้ช่วยและแบ่งหน้าที่ในการเก็บข้อมูล
- 5) ลงมือเก็บข้อมูลในพื้นที่กับประชากรกลุ่มเป้าหมาย
- 6) รวบรวม/ตรวจสอบ/จัดระเบียบข้อมูล

3. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาตรวจสอบหาความเที่ยงตรงของข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการจำแนกจัดประเภทข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) และนำเสนอเป็นความเรียง และสังเคราะห์เนื้อหา จากนั้นจึงอธิบายความให้เห็นข้อเท็จจริงเพื่อตอบโจทย์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์เกี่ยวกับขั้นตอนหรือกระบวนการบวชลูกแก้วของกุลาในพระพุทธศาสนา บริบทพื้นที่ของกุลาตำบลก่อเอ้ อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานีและประเพณีการบวชลูกแก้ว ตำบลก่อเอ้ อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการบวชลูกแก้วของกุลา อำเภอเชิงใน

จังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่สำคัญสามารถนำมาสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของกุลลา อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี โดยหลักสำคัญ ๆ ยึดมั่นในหลักศรัทธา จาคะ กตัญญู อบายมุข การพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

2. ขั้นตอนหรือกระบวนการบวชลูกแก้วของกุลลา พบว่า การบวชลูกแก้ว จะมี 3 วัน วันแรกเรียก “วันเอาสำลง” คือวันแห่ลูกแก้วรอบ ๆ หมู่บ้านเพื่อความสนุกสนาน วันที่ 2 เรียกว่า “วันรับแขก” จะมีขบวนแห่คล้าย ๆ วันแรก แต่ในวันที่ 2 ขบวนแห่จะประกอบด้วยเครื่องสักการะ รูปเทียนต่าง ๆ เพื่อถวายพระพุทธ และเครื่องจตุปัจจัยถวายพระสงฆ์ วันสุดท้ายคือ “วันบวช” พิธีของวันนี้จะเริ่มด้วยการนำลูกแก้วไปยังวัด พอถึงวัดลูกแก้วทั้งหมดก็จะกล่าวขออนุญาตเพื่อทำการบวชจากพระผู้ใหญ่ เมื่อท่านได้อนุญาตลูกแก้วก็จะพร้อมกันกล่าวคำปฏิญาณตนและอาราธนาศีล แล้วจึงเปลี่ยนเครื่องแต่งกายจากชุดผ้าสำลงที่สวยงามมาเป็นผ้ากาสาพัตร์สีเหลืองแล้วก็เป็นสามเณรอย่างสมบูรณ์ โดยอาจจะอยู่หลายเดือนเพราะเป็นช่วงปิดเทอมภาคฤดูร้อนของทุก ๆ ปี

3. การวิเคราะห์ประเพณีการบวชลูกแก้วของกุลลา อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การบวชลูกแก้ว เป็นประเพณีความเชื่อของชาวลำดวนที่เชื่อว่า ถ้าใครได้จัดงานบวชสามเณรและได้อุปสมบทพระภิกษุจะได้านิสงส์มากล้นและหากได้มีโอกาสมาร่วมงานบวชลูกแก้วแล้วจะได้กุศลใหญ่หลวงโดยเฉพาะผู้ที่เจ้าภาพลูกแก้ว หรือผู้ที่เป็นอุปฐากให้ลูกแก้วได้เข้าบวช ก่อนการบวชลูกแก้วนั้นจะมีการแต่งกายอย่างงดงามเปรียบเสมือนเทวดาตัวน้อย ๆ แห่ไปรอบเมือง ตามถนนหนทางต่าง ๆ ซึ่งขบวนแห่ก็จะประกอบไปด้วยเสียงดนตรีอันแสดงถึงความสนุกสนานรื่นเริงจากเครื่องดนตรีของไทยใหญ่ ได้แก่ มอชิง (ฆ้องชุด) ฉาบ และกลองมอชิง (กลองสองหน้า)

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. แนวคิดเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยหลักสำคัญ ๆ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเผ่ากุลลา อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี มีแนวคิดในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักศรัทธา ความกตัญญู กตเวทิต์ หลักอริยสัจ 4 หลักอิทธิบาท 4 อบายมุข 4,6 การพึ่งตนเอง และหลักเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของกุลลา อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการดำเนินชีวิตโดยสัมมาอาชีวะ มีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทั้งนี้

เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเผ่ากุลา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุบลราชธานี ถือว่าเป็นผู้นับถือ พระพุทธศาสนา แก้ปัญหาชีวิตตามหลักอริยสัจ 4 ประกอบอาชีพด้วยหลักอิทธิบาท 4 เว้นจากปากทางแห่งความเสื่อมคืออบายมุข 4,6 และพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งสอดคล้องกับ สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2550:) หลักการพึ่งตนเอง คือ การทำความดี ประกอบการมีวิริยะในการพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (วัตถุ) และด้านจิตใจนั้นเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยแท้ สอดคล้องกับ อยู่ สุนทรชัย (2540: 15) ได้มีทัศนะในเรื่องนี้ว่า “การพึ่งตนเอง” คือการช่วยเหลือตัวเองได้ในด้านปัจจัย 4 ได้แก่ อาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนเราควรพึ่งตนเองให้ได้ก่อน จากนั้นจึงพึ่งในด้านเศรษฐกิจสอดคล้องกับ ชาลี มาระแสง (2547: 17) ได้กล่าวว่า “การพึ่งตนเอง” คือการเพิ่มมูลค่าจากคุณค่าของสิ่งที่ตนมีอยู่ โดย ยึดหลักว่า ในการพึ่งตนเองนั้นควรทำสิ่งตนเองมีความรู้และทำในสิ่งที่ตนรักก่อน สอดคล้องกับ เขียง ไทยดี (2547: 19-21) มองว่า “การพึ่งตนเอง” คือการทำงานอะไรก็ได้ที่ทำให้ตนเองมีความสุข ครอบครัวมีความสุขเพื่อให้ตนเองมีกินก่อน โดยไม่ต้องสนใจที่จะนำไปสู่ตลาด แต่ให้มุ่งนำเข้ามามากกว่านำไปและค่อย ๆ ทำไปโดยไม่หักโหม โดยยึดคติที่ว่า “มีกินใช้ ได้กินกิน เราก็รวย กินกินได้ ใช้กินมี เราก็จน และสอดคล้องกับ ผาย สร้อยสระกลาง (2540: 10-15) กล่าวว่า “การพึ่งตนเอง” คือการคิดวิเคราะห์สังเคราะห์ทุกข์ (ปัญหา) สมุทัย (สาเหตุของปัญหา) นิโรธ (ความดับแห่งปัญหา) มรรค (วิธีการที่นำไปสู่การดับปัญหา) ด้วยตนเอง เพื่อให้รู้ตนเอง รู้ผู้อื่นซึ่งทำให้สามารถพึ่งตนเองได้และพึ่งพาคนอื่นได้

2. ขั้นตอนหรือกระบวนการบวชลูกแก้วของกุลา พบว่า การบวชลูกแก้ว จะมี 3 วัน วันแรกเรียก “วันเอาสำลอง” คือวันแห่ลูกแก้วรอบ ๆ หมู่บ้านเพื่อความสนุกสนาน วันที่ 2 เรียกว่า “วันรับแขก” จะมีขบวนแห่คล้าย ๆ วันแรก แต่ในวันที่ 2 ขบวนแห่จะประกอบด้วยเครื่องสักการะ รูปเทียนต่าง ๆ เพื่อถวายพระพุทธ และเครื่องจตุปัจจัยถวายพระสงฆ์ วันสุดท้ายคือ “วันบวช” พิธีของวันนี้จะเริ่มด้วยการนำลูกแก้วไปยังวัด พอถึงวัด ลูกแก้วทั้งหมดก็จะกล่าวขออนุญาตเพื่อทำการบวชจากพระผู้ใหญ่ เมื่อท่านได้อนุญาต ลูกแก้วก็จะพร้อมกันกล่าวคำปฏิญาณตนและอาราธนาศีล แล้วจึงเปลี่ยนเครื่องแต่งกายจากชุดผ้าสำลองที่สวยงามมาเป็นผ้ากาสาขาวพัตรสีเหลืองแล้วก็เป็นสามเณรอย่างสมบูรณ์ สอดคล้องกับ งานวิจัยของ พระมหาสุทัศน์ ไชยยะภา (2544: 16) ได้ศึกษาประวัติพระอุปัชฌาย์ในสมัยพุทธกาล พบว่า การรับบุคคลเข้าบวชเพื่อฝึกฝนตามหลักการพระพุทธศาสนาต้องอาศัย

บุคคลผู้นำเข้าสู่หมู่สงฆ์ ฝึกสอนดูแลและให้การศึกษาบรมปฏิบัติตนจนได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาการเผยแผ่จึงจะสำเร็จประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ คือ พระอุปัชฌาย์ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร (2545: 226) ได้ศึกษาเรื่อง “วิกฤตพุทธศาสนา: ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (2523-2543)” พบว่า สามเณรเป็นนักบวชที่ได้ผ่านกระบวนการของการบรรพชาเข้ามาเพื่อทำหน้าที่ที่สำคัญ คือสืบต่อและดำรงรักษาพระพุทธศาสนา เพราะสามเณรมีสถานะเป็นผู้รับการบ่มเพาะคุณธรรมและจริยธรรมต่าง ๆ เพื่อเตรียมอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่ออายุ 20 ปีบริบูรณ์ สามเณรจึงเป็นเหล่านักบวชที่หมายถึงเหล่านักบวชของบุคคลผู้เพียบพร้อมไปด้วยองค์ความรู้ที่ประสานสอดคล้องกับพฤติกรรมของตนทั้งการคิด การพูด และการกระทำ อันจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการทำหน้าที่เป็นศาสนทายาทที่สำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยาวนานต่อไป

3. การวิเคราะห์ประเพณีการบวชลูกแก้วนั้น พบว่า ก่อนการบวชลูกแก้วจะมีการแต่งกายอย่างงดงามเปรียบเสมือนเทวดาตัวน้อย ๆ ทั่วไปรอบเมือง ตามถนนหนทางต่าง ๆ ซึ่งขบวนแห่ก็จะประกอบไปด้วยเสียงดนตรีอันแสดงถึงความสนุกสนานรื่นเริงจากเครื่องดนตรีของไทยใหญ่ ได้แก่ มอญเซ็ง (ฆ้องซุด) ฉาบ และกลองมอญเซ็ง (กลองสองหน้า) การบวชลูกแก้วของกุลา อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เป็นประเพณีความเชื่อของชาวล้านนาที่เชื่อว่า ถ้าใครได้จัดงานบวชสามเณรและได้อุปสมบทพระภิกษุจะได้ อานิสงส์มากล้นและหากได้มีโอกาสมาร่วมงานบวชลูกแก้วแล้วจะได้กุศลใหญ่หลวง โดยเฉพาะผู้ที่เจ้าภาพลูกแก้ว หรือผู้ที่ป้อนอุปัชฌาย์ให้ลูกแก้วได้เข้าบวชเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ พุทธทาสภิกขุ (2537: 37) ได้กล่าวไว้ว่า การบวชเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะการที่พระพุทธศาสนายังดำรงอยู่ได้ตราบจนกระทั่งทุกวันนี้ก็ด้วยมีพระภิกษุสงฆ์ผู้ออกบวชศึกษาพระธรรมวินัยและหลักธรรมคำสั่งสอนต่าง ๆ ของพระพุทธองค์สืบทอดกันมา เป็นศาสนทายาทผู้สืบทอดอายุของพระศาสนาและเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญกว้างไกลยิ่งขึ้นและสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระทอง ธมมิโก (ปานทอง) (2545: 226) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน สรุปใจความได้ว่า ประเพณีการบวชยังมีความสำคัญที่ผูกพันกับกิจกรรมบางอย่างของสังคมไทยในอดีต โดยมีการวางเงื่อนไขในเชิงส่งเสริมให้คนไทยที่เป็นผู้ชายต้องผ่านประเพณีการบวชมาก่อนจึงจะได้รับกรยอมรับจากสังคม กล่าวคือ ประเพณีบวชเรียนสำหรับเตรียม ผู้นำทางสังคม นับแต่ผู้นำครอบครัว หากใครยังไม่ได้บวชเรียนยังเป็น

คนไม่สมบูรณ์เป็นคนที่ไม่ได้รับการอบรม ให้มีความพร้อมในเรื่องคุณธรรมความดี จะไปขอ ลูกสาวบ้านไหนก็จะไม่ได้รับการต้อนรับและไม่ยอมยกลูกสาวให้แต่งงานด้วย และจาก คำกล่าวที่ว่า บวชนเอน้อย “ปอยสำอาง” เสน่ห์สีสันงานศรัทธาบุญสูงล้ำของคนไทใหญ่ (ปิ่น บุตรี, ประเพณีปอยสำอาง, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2564, แหล่งที่มาของข้อมูล: <https://mgronline.com/travel/detail/>) ...การได้บวชสำอางจะได้านิสงส์ผลบุญ สูงสุด...นี่คือความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่ได้สะท้อนออกมาผ่านงานประเพณี “ปอยสำอาง” ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญยิ่งของชาวไทใหญ่ที่ได้ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลา ช้านาน จนกลายเป็นหนึ่งในประเพณีที่ทรงคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง และบางส่วนของภาคเหนือ เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมทั้งจังหวัดเชียงใหม่

ปอยสำอาง เป็นประเพณีการบรรพชาหรือการบวชนเอนของชาวไทใหญ่ที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมาอย่างช้านาน (เปรียบได้ดังประเพณีบวชลูกแก้วของชาวล้านนา) คำว่า “ปอยสำอาง” เป็นภาษาไทย “ปอย” แปลว่า งาน เช่น งานปอยเหลินสิบเอ็ด ปอยจำ ตี “สำอาง” เพี้ยนมาจาก สางหรือขุนสาง หมายถึง พระพรหม หรืออีกความหมายหนึ่งมาจาก คำว่าเจ้าสำอาง ซึ่งหมายถึงสามเณร ส่วนคำว่า “ลอง” มาจาก “อลอง” หมายถึง พระโพธิสัตว์ หรือหน่อพุทธางกูร (หน่อเนื้อเชื้อไขพระพุทธเจ้า) หรือราชบุตร นั่นเอง

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

การบวชลูกแก้ว ปอยสำอาง เป็นความเชื่อของชาวพม่าไทใหญ่ที่เชื่อว่า ถ้าใครได้จัดงานบรรพชา สามเณร และได้อุปสมบทพระภิกษุจะได้านิสงส์มากล้น และ หากได้มีโอกาสมาร่วมในงานปอยสำอางแล้วจะได้กุศลใหญ่หลวง โดยเฉพาะผู้ที่เป็น เจ้าภาพสำอาง หรือผู้ที่เป็นอุปัชฌาย์ให้สำอางได้เข้าบวช พ่อบวช แม่บวช ทั้งเณรและ พระภิกษุ จะได้รับการยกย่อง ยอมรับนับถือจากสังคมชาวไทใหญ่เป็นอย่างมาก

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงสาธารณะ

ในการบรรพชาเป็นสามเณรนั้น แท้ที่จริงแล้วก็เพื่อศึกษาพุทธธรรมและเพื่อ เป็นการทดแทนคุณ บิดามารดา เหมือนอย่างที่พระราหุลซึ่งเป็นพระโอรสของเจ้าชาย สิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) กับพระนางยโสธรา (พิมพา) บวชเป็นสามเณรองค์แรกในพุทธ ศาสนา ก็เพื่อดำเนินรอยตามคำสั่งสอนของพระบิดา พระราหุลท่านเป็นผู้ใคร่ในการศึกษา ธรรมวินัย จึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย

6.3 ข้อเสนอแนะเชิงศาสนา

พุทธบริษัทสี่ จะแบ่งออกเป็นทางธรรม และ ทางโลก ทางธรรม นั้นมีด้วยกัน สององค์ประกอบคือ ภิกษุ ภิกษุณี ซึ่งหน้าที่หลัก ๆ ของ นักบวชตามหลักพุทธศาสนานั้น คือ การรักษาศีลตามพระธรรมวินัย ศึกษาธรรมะตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นผู้เผยแผ่ศาสนา และให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่ต้องการ เข้าถึงศาสนาตามที่พระพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงไว้ในพระสูตรต้นตปิฎกว่า “ในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในศาสดา เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในธรรม” ถ้าภิกษุ ภิกษุณี ในพระธรรมวินัย ยำเกรงในศาสนา มีความเคารพในธรรม จะช่วยให้ศาสนาพุทธสามารถดำรงอยู่สืบไป แต่ความเสื่อมอันเกิดจาก อุบาสก – อุบาสิกา ในปัจจุบันนั้น ก็เป็นไปตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ “เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสงฆ์ เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสิกขา เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงกันและกัน” หนทางแก้ไขคือสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้เกิดขึ้น แผลขยายให้เป็นวงกว้าง เพื่อให้พุทธศาสนายังคงดำรงอยู่ในทางที่ถูกที่ควร

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: รามการพิมพ์ จำกัด.
- ชารี มาระแสง. (2547). มุลินธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อพัฒนาคุณภาพที่ดีของจังหวัดขอนแก่น. **คำคุณ**, 14(2).
- ผาย สร้อยสระกลาง. (2547). **พ่อผายเล่าเรื่อง**. บุรีรัมย์: โรงเรียนชุมชนอีสาน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต). (2542). **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มุลินธิพุทธธรรม.
- พระอาจารย์ชา สุภทโท. (2541). **นอกเหตุเหนือผล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- อยู่ สุนทรชัย. (2547). **แนวคิดการเกษตรแบบผสมผสาน**. บุรีรัมย์: โรงเรียนชุมชนอีสาน.
- สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง. (2550). “แนวทางปฏิบัติ 7 ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง”. อังใน วีรพล แพทย์ประสิทธิ์. การรับรู้บทบาทของกองทัพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตาม

แนวพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่
ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี. **วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

เชียงใหม่ดี. (2547). มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคืนถิ่นและคณะ. **จดหมายข่าวก้าวทัน
ประชาชนบ้านภาคอีสาน**, 6(1).

ขวัญฤทัย ชื่นมาลัย. แปลและเรียบเรียงจากบทความเรื่อง **How Thai-Lao Dominance
Was Constructed in Northeast Thailand: From their Neighbors
Point of View**. [http://www.isan.clubs.chula.ac.th/webboard/?](http://www.isan.clubs.chula.ac.th/webboard/)
(22 สิงหาคม 2562).

บุญจิตต์ ชูทรงเดช. (2542). เรียบเรียงคัดจาก **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 1.
มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารไทยพาณิชย์.
<http://www.isan.clubs.chula.ac.th> (22 สิงหาคม 2562).